

УДК 373.016:811.161.2

**ХОМІН НАТАЛІЯ (Україна),
ТАРАСЮК ТЕТЯНА (Україна)**

ORCID: 0000-0001-7206-4503

ORCID: 0000-0002-2428-447X

**ЗАВДАННЯ ВІДКРИТОЇ ФОРМИ З РОЗГОРНУТОЮ ПИСЬМОВОЮ ВІДПОВІДДЮ НА ЗНО
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ.
УРОК В 11 КЛАСІ****Анотація**

У статті подано план-конспект уроку зв'язного мовлення в 11 класі. Особливу увагу зосереджено на розумінні здобувачами освіти поняття проблемне питання, від якого залежить їхнє вміння висловити власну думку щодо сформульованої в сертифікаційній роботі проблеми, наводячи вдалі аргументи та ілюструючи їх доречними прикладами. Закцентовано увагу на структурних компонентах, композиційних особливостях та мовному оформленні тексту як результату виконання завдання відкритої форми з розгорнутою письмовою відповіддю на зовнішньому незалежному оцінюванні з української мови і літератури.

Ключові слова: *проблемне питання, теза, аргументи, приклад із літератури або іншого виду мистецтва, приклад з історії чи з особистого досвіду учасника тестування, висновок.*

Тема заняття: Написання завдання відкритої форми з розгорнутою письмовою відповіддю.

Мета:

– закріпити вміння одинадцятикласників створювати текст як відкрите тестове завдання ЗНО, збагачувати словниковий запас;

– розвивати мислення, мовлення, увагу учнів, відпрацьовувати вміння чітко й послідовно викладати думки, застосовувати в роботі знання з літератури, історії, життя;

– виховувати вміння об'єктивно оцінювати свою роботу, небайдужість до долі своєї країни, національну свідомість.

Тип уроку: урок зв'язного мовлення.

Методи, прийоми та форми роботи: пояснення учителя, тест «Чи вмієте ви дотримуватись інструкції», вправа «Продовж думку», бесіда, мовний редактор, експрес-інтерв'ю, хвилина лексики (робота за варіантами), словникова робота, робота в групах для написання прикладів до аргументів.

Обладнання: презентація Microsoft Power Point, окремі аркуші із зошита в клітинку (для кожного учня), зразки бланку відповідей Б сертифікаційної роботи з української мови і літератури зовнішнього незалежного оцінювання.

Очікувані результати:

Учні повинні знати:

– зміст понять «завдання відкритої форми з розгорнутою письмовою відповіддю», «проблемне питання»;

– структурні елементи власного висловлення та мовні звороти для їх оформлення;

– вимоги до письмового монологічного мовлення;

– критерії оцінювання завдання відкритої форми з розгорнутою письмовою відповіддю.

Учні повинні вміти:

– правильно відповідати на проблемне питання;

– формулювати власне висловлення до завдання відкритої форми з розгорнутою письмовою відповіддю;

– доречно використовувати мовні звороти для оформлення структурних компонентів власного висловлення

Хід уроку:

1. Мотивація навчальної діяльності. Забезпечення емоційної готовності до уроку. Оголошення теми уроку.

2. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок.

3. Опрацювання навчального матеріалу.

– ознайомлення зі зразком бланку відповідей Б сертифікаційної роботи з української мови і літератури зовнішнього незалежного оцінювання

- робота над тезою;
 - робота над аргументами;
 - робота над прикладами;
 - робота над висновком.
4. Підсумок уроку. Рефлексія.
5. Домашнє завдання.

Розгорнутий план-конспект уроку

Мотивація навчальної діяльності. Забезпечення емоційної готовності до уроку. Оголошення теми уроку.

Учитель. Зовсім близько той час, коли ви візьмете в руки тестовий зошит і, зрозумівши проблемне питання, сформулюєте свою позицію щодо нього, наведете переконливі аргументи й проілюструєте їх прикладами, виклавши свої міркування чітко, послідовно, логічно.

Слайд 1. Тема уроку.

Сьогодні на уроці ми (*Слайд 2. Завдання уроку*) пригадаємо й закріпимо будову власного висловлення, повправляємося його будувати; відпрацюємо навички чіткого й послідовного викладу думки з доречними аргументами, прикладами й правильними висновками; ознайомимось з бланком написання завдання відкритої форми з розгорнутою письмовою відповіддю та потренуємося його заповнювати.

Робота над епіграфом.

Розпочнемо урок з епіграфа. (*Слайд 3. Епіграф уроку*) Прочитаймо його та вдумаймося в зміст (*Учень читає епіграф*).

«Ваш розум може підняти вас з убогості до багатства, перетворити вас з одинака на загального улюбленця, вивести з депресії, зробивши щасливим і радісним, – якщо ви правильно скористаєтеся ним» Брайан Трейсі.

Бесіда.

– Що ви зрозуміли з цієї цитати? Які ключові слова чи словосполучення ви виділи б у ній? (Розум, убогість, багатство, улюбленець долі, вивести з депресії, щасливий, радісний, правильно скористатися).

Учитель. Мудрість і багатство – це дві дуже важливі складові життя, які надзвичайно рідко поєднуються, але досить часто ми стаємо перед вибором одного з них. Неодноразово гроші вирішують багато справ – і забуваєш про те, що за допомогою розуму, життєвого досвіду міг би зробити краще, досконаліше.

– Чи можете ви уже передбачити орієнтовану тему власного висловлення? Про що, можливо, у ньому йтиметься?

Учитель. Щоб успішно скласти ЗНО, вам необхідно навчитися чітко виконувати певні дії. Як правило, ніяких проблем не виникне, якщо ви все робитимете згідно з інструкцією. Проведемо тест «Чи вмієте ви дотримуватись інструкції».

Слайд 4. Тест «Чи вмієте ви дотримуватись інструкції»

1. Покладіть перед собою аркуш із зошита.
2. Напишіть ваше ім'я у правому верхньому кутку аркуша.
3. Під іменем напишіть прізвище.
4. Обведіть своє ім'я.
5. Ліворуч напроти імені намалюйте 4 квадратики.
6. У квадратики напишіть рік складання вами ЗНО.
7. Під ним напишіть літеру А велику.
8. Біля неї поставте крапку.
9. Проговоріть пошепки, чого навчила вас ця вправа.
10. Озвучте свою думку.

Актуалізація опорних знань, умінь і навичок.

Учитель. Слайд 5. Визначення поняття «власне висловлення»

Як ви вже знаєте, власне висловлення – це твір-роздум щодо певного проблемного, суперечливого, актуального питання (проблеми), це думка кожного з вас, аргументована, підкріплена прикладами послідовна відповідь. І мета тесту ЗНО – оцінити ваші вміння зв'язно викласти свої погляди на проблему. Основа успішного написання – чітка структура, логічність і грамотність. А пригадаймо структурні елементи власного висловлення (*Слайд 6. Структурні елементи власного висловлення*).

Вправа «Продовж думку».

Висловлення може бути побудоване одним із способів: (*учні відповідають*)

Теза.

Перший аргумент.

Другий аргумент.

Приклад із художньої літератури чи іншого джерела.

Приклад з історії, суспільно-політичного чи власного життя.

Висновок.

(*Слайд 7. Спосіб 1 компонування елементів власного висловлення*)

Або:

Теза.

Перший аргумент.

Приклад із літератури чи іншого джерела.

Другий аргумент.

Приклад з історії, суспільно-політичного чи власного життя.

Висновок.

(Слайд 7. Спосіб 2 komponування елементів власного висловлення)

Опрацювання навчального матеріалу.

Ознайомлення зі зразком бланка відповідей Б сертифікаційної роботи з української мови і літератури зовнішнього незалежного оцінювання (Слайд 8. Зразок бланка)

Учитель. Перед вами зразок бланка відповідей Б сертифікаційної роботи з української мови і літератури зовнішнього незалежного оцінювання. Покладіть його перед собою, розгляньте, зверніть увагу на верхнє поле. Воно для екзаменаторів, які перевірятимуть вашу роботу. У ньому нічого не зазначати. Ви пишете тільки під цим полем, де розграфлені лінії та на зворотній стороні.

Учитель. Текст завдання, у відповіді на яке вам потрібно викласти свою думку, містить розповідь про певне поняття, умову і, як правило, завершується проблемним питанням. Воно спонукає знаходити й узагальнювати факти, зважаючи на досвід кожного з вас і розвиток логічної, критичної та творчої думки. Тому насамперед потрібно зрозуміти проблемне питання й правильно сформулювати відповідь на нього у формі тези.

Як ви вже здогадалися, епіграф уроку вам став підказкою, тема власного висловлення буде пов'язана з духовними та матеріальними цінностями людини. Самі по собі гроші як мірило матеріальних благ не є ні добром, ні злом. І тільки неврівноважене духовним покликом збагачення може спонукати кожного з нас до певних дій.

Пропоную вам тему власного висловлення: *(Слайд 8. Текст зі сформульованим проблемним питанням)*

У вашому серці живе дві богині – богиня мудрості та богиня багатства. Усі думають, що спершу потрібно розбагатіти, а мудрість прийде сама. Тому переймаються гонитвою за грошима. А, можливо, насамперед потрібно віддати своє серце, любов і увагу богині мудрості, тоді богиня багатства сповниться рев-

нощами й піде за вами? (За К. Макдугалом) (Макдугал, 2018: 110).

Наведений текст із книги «Народжені бігати» американського журналіста й автора нон-фікшн літератури Крістофера Макдугала, який сподівався, що описані в книжці захопливі пригоди надихнуть читача на власні спортивні рекорди й переконують, що можливості людини – безмежні. Від себе додам: можливості людини безмежні не лише в спорті, а й у виборі власного життєвого шляху.

1. Робота над тезою.

Хвилинка лексики (робота за варіантами).

Учитель. Виокремте ключові поняття із запропонованого на слайді тексту. Правильно: це мудрість і багатство. Доберіть до цих понять і запишіть у зошит опорні слова, які орієнтовно можна було б використати для написання відповіді на проблемне запитання (працюємо за варіантами: I варіант до слова мудрість, II – багатство).

Орієнтовні опорні слова: мудрість, життєвий досвід, практика, глибинний, досвідчений, мати голову на плечах, сенс життя, прожиті роки, обачний, далекоглядний, обдарований великим розумом тощо; багатство, маєтність, капітали, розкіш, достаток, добробут, заможність, статок, блага, гаразди, бідність тощо.

Учитель. Пам'ятайте, що теза – обов'язковий елемент висловлення; містить позицію автора щодо теми; розміщена на початку твору; чітко сформульована; має відповідні мовні конструкції; лаконічна (1-2 речення) *(Слайд 9. Вимоги до тези).*

Пригадаймо мовні звороти, які допоможуть сформулювати тезу *(Слайд 10. Мовні звороти для формулювання тези)*, занотуйте їх у зошити:

Так, я погоджуюсь з думкою, що...

Я переконаний, що...

На мою думку,...

Я абсолютно згоден із...

Я підтримую думку,...

Важко не погодитися з тим, що...

Правильною можна вважати думку...

Робота учнів над написанням тези.

За правильно сформульовану тезу ви можете отримати два бали. Особливо допитливим раджу детальніше ознайомитися з критеріями оцінювання завдання відкритої форми з розгорнутою письмовою відповіддю на офі-

ційному сайті Українського центру оцінювання якості освіти (Схеми оцінювання).

Зачитування окремих тез

2. Робота над аргументами

Учитель. Чи доводилося вам чути слово аргумент? Що воно означає?

Словникова робота (Слайд 11. *Формулювання визначення «аргумент» за словником*).

Словник української мови подає пояснення: «АРГУМЕНТ. 1. книжн. Підстава, доказ, які наводяться для обґрунтування, підтвердження чого-небудь» (Словник української мови, 1970: 1, 57).

– Якщо я вам скажу: «Я повинен написати власне висловлення, бо...», – ви продовжите: «... хочу скласти гарно ДПА й набрати більше балів із ЗНО».

Учитель. Коли ви просите щось у батьків, знайомих, ви обов'язково пояснюєте, тобто аргументуєте, навіщо це вам. Отже, аргументи – це твердження, що мають переконати того, хто слухає чи читає.

Пам'ятаємо, що аргументів у вашій відповіді на проблемне питання обов'язково повинно бути два й абсолютно різних. Вони є підтвердженням вашої думки-тези, тому з нею безпосередньо пов'язані (Слайд 12. *Вимоги до аргументів*).

На слайді наведені мовні звороти, якими в текст можна ввести аргументи (Слайд 13. *Мовні звороти для формулювання аргументів*). Мовленнєве оформлення аргументів:

Підтвердженням / свідченням цього є ...

Доказом цього може бути ...

Свою позицію хочу аргументувати низкою міркувань ...

На підтвердження своєї позиції наведу кілька аргументів ...

Аргументом, що доводить слушність моєї думки, може бути те, що ...

Довести істинність своєї позиції можу такими аргументами ...

Я так вважаю, бо / оскільки / тому що ...

Аргументом на користь моєї думки може бути те, що ... До того ж ...

Довести своє твердження я можу такими аргументами: по-перше, ..., а по-друге, ...

Моє переконання ґрунтується на тому, що, з одного боку, ..., а з іншого боку, ...

Нагадую, що кожен вдало наведений аргумент – це 1 бал у полі екзаменатора.

Робота учнів над створенням аргументів. Зачитування та аналіз окремих аргументів.

Учитель. Пропоную уявити себе в ролі редактора й звернути увагу на лексичні помилки, які найчастотніше фіксують екзаменатори в мовному оформленні власних висловлювань.

Мовний редактор (Слайд 14. *Правильне / неправильне вживання слів*)

ВІРНИЙ, ПРАВИЛЬНИЙ

Пояснення: *Вірний* уживаємо в значенні «відданий, надійний, незрадливий, стійкий у своїх почуттях і поглядах». В українській мові слово *вірний* (-а, -е, -і) і похідне *вірно* вживаємо в порівняно небагатьох словосполученнях (*вірна дружина, вірно кохати*).

Рекомендовано: *належне рішення, адекватне рішення, правильне рішення, правильний шлях, правильне твердження, істинне твердження*.

ВВАЖАТИ / УВАЖАТИ, РАХУВАТИ

Пояснення: Слово *рахувати* вживаємо тільки в прямому значенні, а саме «називати числа в послідовному порядку; визначати кількість, суму»: *рахувати хвилини, дошкільнятко вже вміє рахувати, рахувати гроші*.

Уважати / вважати має значення «мати свою думку; давати якусь оцінку»: *Я вважаю, що так чинити не можна, Уважаю за потрібне вам нагадати*.

Рекомендовано: *я вважаю, мені здається, переконаний, упевнений, можна вважати добром*.

ВІДНОСИТИСЯ, СТАВИТИСЯ

Пояснення: *ставитися* – виявляти певне ставлення до когось, чого-небудь, мати своє уявлення про когось, щось, оцінювати, виявляти своє почуття щодо когось, чогось, симпатію, антипатію. Уживання дієслова *відноситися* в цьому значенні мало властиве українській мові.

Рекомендовано: *ставитися добре, з підозрою, як до друга, скептично, доброзичливо*.

ДАНИЙ – ЦЕЙ, ТАКИЙ

Пояснення: *даний* – це дієприкметник, утворений від дієслова *дати*. Виникає запитання: хто той час дав? Хто дав ту роботу (доручення, завдання)? У зворотах *у даний час, у даній справі, у даній роботі* лексема *даний* не має сенсу. Чому не сказати *нині, тепер* (замість *у даний час*), *у цій справі, у цьому творі?* Замість *на даному підприємстві* – *на цьому підприємстві, замість у даному разі* – *у цьому*

разі. Дані, дано використовують доречно математики (дано: $x=50$, дані комп'ютера).

Рекомендовано: *на цей момент, нині, на сьогодні; у цьому разі, у такому разі, у цьому прикладі, ця ситуація.*

ПРИВЕСТИ – НАВЕСТИ ПРИКЛАД

Пояснення: *привести, приводити* 1. Супроводжуючи, вказуючи шлях і т. ін., допомагати або примушувати йти із собою куди-небудь. 2. Користуючись системою управління, доставляти куди-небудь (машину, судно і т. ін.) тощо.

Рекомендовано: *навести приклад, подати приклад, запропонувати приклад* (Власне висловлення, 2016: 14-33).

3. Робота над прикладами

Учитель. Який наступний компонент власного висловлення?

Які вимоги до прикладів ви знаєте? (Слайд 15. *Вимоги до прикладів*). Кожен аргумент ми ілюструємо конкретним прикладом, пам'ятаючи, що один із них – це конкретна життєва ситуація певної особи або історична подія, інший – приклад із літератури чи інших видів мистецтва. У прикладі з життя потрібно розповісти про конкретну людину, ситуацію, подію, факт, вказати своє ставлення до них й оцінити. Прикладом життєвої ситуації може стати біографія видатних людей, знайомих, а також ситуація з власного життя.

Коли наводимо приклад з літератури або іншого виду мистецтва, не забуваємо вказати автора / режисера, жанр твору, назву, персонажа, розглянути насамперед проблему, а не подію, що сталась у творі.

Поміркуймо, які твори з літератури допоможуть розкрити обговорювану проблему?

Я вважаю, що в цій ситуації доречно пригадати роман у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко, повість «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та Івана Білика, п'єсу «Наталка-Полтавка» Івана Котляревського, новелу «Камінний хрест» Василя Стефаника.

Пам'ятайте, що за кожен доцільно підібраний приклад можна отримати 2 бали.

Робота учнів (в групах) над прикладами до аргументів (I група добирає приклади, що є випадком із життя або історичною подією, II – з літератури чи інших видів мистецтва). Зачитування та аналіз прикладів.

4. Робота над висновком

Учитель. Що ви знаєте про написання висновку? (Слайд 16. *Вимогу до висновку*). Висно-

вок повинен відповідати запропонованій темі, органічно поєднуватись зі сформульованою тезою, аргументами та прикладами й висловлювати домінуючу думку автора/ки; тезу у висновках не дублюємо, а перефразовуємо; використовуємо слова й словосполучення «отже», «таким чином», «можна зробити висновок». І насамкінець: висновок є логічним завершенням, тому має розміщуватись в кінці тексту, і в жодному разі не містити нової думки чи цитати.

Правильно сформульований висновок – це два бали на ЗНО.

Робота учнів над висновком. Співставлення / порівняння висновків із тезами.

(Слайд 17. *Зверни увагу*). Коли твір уже написаний, обов'язково зверни увагу на

- правила милозвучності – написання у/в, і/й/та;
- повтори однакових чи спільнокореневих слів;
- знаки при вставних словах, словосполученнях;
- активні дієприкметники на *-учий, -ючий, -ачий, -ячий*;
- розділові знаки в кінці речення.

Підсумок уроку. Рефлексія.

Експрес-інтерв'ю.

– Що нам вдалося зробити з того, що ми планували?

– Що ви взяли для себе з цього уроку?

– Якою людиною в сучасному суспільстві є ви? Які цінності сформували вашу особистість, чи плануєте себе перевиховати?

Учитель. Кожен із нас вирішує по-своєму, якій богині віддати своє серце – мудрості чи багатства. Але якщо вдасться зробити їх співмешканками, то можна досягти й духовної величі, і матеріальних благ. Хто усвідомить, що життя – це гармонійне поєднання матеріального й духовного, де духовне дає зміст матеріальному, то багатство його духовності дасть можливість досягнути того щастя, у пошуках якого ми є ціле життя.

Домашнє завдання.

Повторити структуру власного висловлювання, основні правила пунктуації та орфографії.

References

Vlasne vyslovlennia. Instruktivno-metodychni materialy dlia pidhotovky ekzamenatoriv iz perevirky vidkrytykh zavdan zovnishnoho nezalezhnogo otsiniuvannia 2016 roku z

ukrainskoi movy i literatury (2016) / ukl. N. Bilous, O. Danyleiko, I. Klymets, T. Kokhaneych, S. Lomakovych, I. Mamchych, L. Ovdii, A. Panchenkov, N. Syniavska, V. Tereshchenko. In Ukr. (Власне висловлення. Інструктивно-методичні матеріали для підготовки екзаменаторів із перевірки відкритих завдань зовнішнього незалежного оцінювання 2016 року з української мови і літератури / укл. Н. Білоус, О. Данилейко, І. Климець, Т. Коханевич, С. Ломакович, І. Мамчич, Л. Овдій, А. Панченков, Н. Синявська, В. Терещенко)

McDougall Christopher (2018). *Born to Run. A Hidden Tribe, Superathletes, and the Race the World Has Never Seen*. Kyiv: Nash format. In Ukr. (Макдугал Крістофер. Народжені бігати.

Рух до безмежних можливостей / пер. з англ. Оксана Кацанівська. Київ: Наш формат).

Slovník ukraínskoi movy. (1970-1980) / za red. I. Bilodida: v 11 t. Kyiv: Naukova dumka. In Ukr. (Словник української мови (1970-1980) / за ред. І. Білодіда: в 11 т. Київ: Наукова думка).

Skhemy otsiniuvannia zavdan vidkrytoi formy z rozghornutoiu vidpoviddiu z ukrainskoi movy i literatury 2021 roku (osnovna sesiia) [E-resource]. – Available from: <https://testportal.gov.ua/ukrmovalit/> In Ukr. (Схеми оцінювання завдань відкритої форми з розгорнутою відповіддю з української мови і літератури 2021 року (основна сесія). URL: <https://testportal.gov.ua/ukrmovalit/>).

WRITING RESPONSE TO OPEN-ENDED TASKS IN THE EXTERNAL INDEPENDENT EVALUATION TEST IN THE UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE: A LESSON IN THE 11TH GRADE OF UPPER SECONDARY SCHOOL

Khomin Nataliia (Ukraine), Tarasiuk Tetiana (Ukraine)

The article presents a lesson plan on coherent speech development in 11th- grade upper secondary school students. The study focuses on revealing the students' understanding of the concept of problem question as it is essential for enhancing the learners' skills to express their own ideas on the issues offered for discussion in the certification paper by providing well-grounded arguments and relevant examples. The emphasis is laid on structural components, compositional features, and language of the text as a result of performing the open-ended tasks with a detailed written response at the external independent evaluation test in the Ukrainian language and literature.

Key words: *problem question, thesis, arguments, example from literature or other art form, example from history or from a test-participant's personal experience, conclusion.*

BIOS

Nataliia KHOMIN, teacher, Lyceum of Pavlivka in Volyn Region

E-mail: hominnatalia2@gmail.com

Tetiana TARASIUK, PhD in Philology, associate professor, Lesya Ukrainka Volyn National University

E-mail: tarasiuk.tania@vnu.edu.ua